TWINNING PROJECT BG-04-IB-JH-05
Strengthening of the Bulgarian Judiciary. Training of Magistrates and Administrative Staff

МЕРКИТЕ ЗА НЕОТКЛОНЕНИЕ И ПРОЦЕСУАЛНА ПРИНУДА В НАКАЗАТЕЛНО-ПРОЦЕСУАЛНИЯ КОДЕКС НА БЪЛГАРИЯ

Хосе Мигел Гарсия Морено
Магистрат от Окръжния съд на Сеговия, Испания

Предприсъединителен съветник на Туининг проекта на ЕК "Реформа на наказателния процес", осъществен от Министерството на правосъдието на Р. България и Генералния съвет на съдебната власт на Кралство Испания в периода декември 2004 – юни 2006

I. МЕРКИ ЗА НЕОТКЛОНЕНИЕ И ЗА ПРОЦЕСУАЛНА ПРИНУДА – ОПРЕДЕЛЕНИЕ

В Глава VII на Част първа на новия Наказателно-процесуален кодекс на Република България (НПК), която урежда статута на обвиняемия, чл. 56 до 73 съдържат нормите за прилагане на "мерките за неотклонение и други мерки за процесуална принуда". Това са правилата, включени в Раздел II на тази глава на НПК. По силата на системното си разположение, те уреждат определени мерки, които засягат правата на обвиняемия в наказателния процес. Тези правила се допълват от други текстове на НПК, отнасящи се до мерките за неотклонение и мерките за процесуална принуда, които могат да бъдат наложени спрямо непълнолетни обвиняеми (Чл. 386 НПК в Глава тридесета Част пета, определяща "особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни", спрямо обвиняеми, подсъдни на военен съд (чл. 401 – 404 НПК, включени в Глава тридесет и първа Част пета, която съдържа "особените правила за разглеждане на дела, подсъдни на военните съдилища", или спрямо други участници в наказателния процес като свидетели (например в Раздел II на Глава тринадесета в Част втора, уреждащ гласните доказателствени средства, чл. 120.4 НПК, уреждащ принудителното довеждане на свидетел, отказал да свидетелства доброволно).

Според концептуалното развитие на процесуалната доктрина, в мерките за процесуална принуда се включват като отделна категория мерките за неотклонение. Мерките за процесуална принуда могат да бъдат определени като съвкупност от правни инструменти, които може да се използват в рамките на наказателния процес и които ограничават в по-голяма или в по-малка степен правата на засегнатото лице, като например правото на лична свобода и неприкосновеност, правото на собственост, на неприкосновеност на жилището, на поверителност на съобщенията. Обратно - мерките за неотклонение са процесуални инструменти за осигуряване на ефективност на самия наказателен процес и по-конкретно – на съдебното решение, с което приключва този процес, и се отразяват върху правата на обвиняемия (като пасивен субект на наказателния процес). Това са инструменти, свързани с времевото измерение на наказателния процес – ако делото можеше да се гледа в деня, в който е извършено престъплението, или в деня на откриване на наказателното производство, не би имало нужда да се налагат каквито и да било мерки за неотклонение. За съжаление това

решение по принцип е утопично, тъй като съдебното заседание трябва да бъде подготвено чрез предварителното производство, което често отнема твърде много време, през което обвиняемият би могъл да се укрие и да направи невъзможно привеждането в изпълнение на присъдата. За да се осигури нормалното развитие на производството и да се гарантира привеждането в изпълнение на евентуалната бъдеща осъдителна присъда, е целесъобразно да се наложат мерки за неотклонение до нейното влизане в сила.

От гледна точка на обекта, на който се налагат, мерките за неотклонение се разделят на две големи категории:

А) Лични мерки за неотклонение, които се налагат на обвиняемия, за да се осигури неговото подчинение на наказателния процес и привеждането в изпълнение (ефективността) на осъдителната присъда, която евентуално би била произнесена срещу него. Това са мерките за неотклонение с най-голямо значение в наказателния процес доколкото предполагат да бъдат ограничени най-важните основни права, които гарантира Конституцията, като правото на лична свобода и неприкосновеност (чл. 30.1. на Конституцията на Р. България, наричана по-нататък КРБ), правото на всеки свободно да избира своето местожителство (чл. 35.1), и косвено – презумпцията за невинност (чл. 31.3 КРБ). Такива мерки за неотклонение са подписката (чл. 60 НПК), домашният арест (чл. 62 НПК) и задържането под стража (чл. 63-65 НПК).

Б) Имуществени мерки за неотклонение, засягащи имуществото на обвиняемия и целящи да се гарантира паричната отговорност, която може да бъде определена в наказателния процес – глоба или санкция от вещно естество, която може да бъде наложена на обвиняемия (чл. 72 НПК, който определя мерките за обезпечаване на глобата, конфискацията и отнемането на вещи в полза на държавата), или съдебното решение по гражданския иск, произтекъл от престъпното деяние (чл. 73 НПК, който урежда мерките за обезпечаване на гражданския иск за вредите, причинени от престъплението).

II. ЦЕЛ И УСЛОВИЯ, ПРИ КОИТО СЕ НАЛАГАТ МЕРКИ ЗА НЕОТКЛОНЕНИЕ

Както казахме по-горе, функцията, която придава смисъл на мерките за неотклонение, е да се гарантира ефективен наказателен процес, като бъдат избегнати някои значими рискове за нормалното протичане на процеса или за привеждането в изпълнение на присъдата, произтичащи от действията на обвиняемия - например евентуалното му

укриване или осуетяването с други средства на привеждането в изпълнение на влязлата в сила присъда (чл. 57 НПК). Трябва да подчертаем, че някои правни системи включват в целите на мерките за неотклонение някои цели, които са чужди на инструменталния характер на тези мерки във връзка с ефективността на наказателния процес - например целта да се избегне извършването на повторно престъпление или така нареченото "обществено безпокойство". Това са цели, различни от гарантирането на нормалния ход на процеса и на привеждането в изпълнение на евентуалната осъдителна присъда[1]. Според мен, за да се избегне денатурализирането на мерките за неотклонение, е необходимо целта да се предотврати извършването на ново престъпление, която предвиждат някои законодателства, да се тълкува във връзка с целите, съответстващи на инструменталния характер на мерките за неотклонение по отношение на процеса (например, извършване на ново престъпление във връзка с риска от бягство на обвиняемия или осуетяване на привеждането в изпълнение на влязлата в сила присъда). Трябва да се има предвид обаче, че Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) посочва многократно целта да се попречи на обвиняемия да извърши престъпление като основание за налагане на някои мерки за неотклонение (в частност, задържане под стража), както е указано в нейния член 5.1.c), който разрешава да се наложи задържане под стража когато бъде преценено, че това е необходимо, за да се осуети възможността задържаният да извърши нарушение. Естествено по този въпрос Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) има богата съдебна практика. Като прилага споменатото правило, той обосновава налагането на мярката за неотклонение задържане под стража като изхожда от следните параметри: рецидив на престъплението, тежестта на претърпените от пострадалите щети, нанесените от обвиняемия вреди, нарушаването на обществения ред, предизвикано от едно нарушение, и опита и способността на обвиняемия да улесни извършването на ново престъпление (например решения 10-11-1969 по делото Matznetter срещу Австрия; 10-11-1969 делото Stögmüller срещу Австрия; 16.7.1971 по делото Ringeisen срещу Австрия; 28-3-1990, B.

[1] В този смисъл чл. 57 НПК указва, че една от целите, оправдаващи налагането на мерки за неотклонение, е "да се попречи на обвиняемия... да извърши престъпление". Испанското право например по традиция включва критерия "обществена тревога" (възприемана като чувство за несигурност, безпокойство или страх, който пораждат сред гражданите определени престъпни прояви) като една от целите, оправдаващи налагането на мерки за неотклонение (в частност задържането под стража), макар че след частичната реформа, извършена със закона от 24 октомври 2003 г., критерият "обществена тревога" беше заменен с "риск обвиняемият да извърши други престъпни деяния" (чл. 503.2 НПК на Испания).

NATIONAL INSTITUTE OF JUSTICE
14, Ekzarh Yosiff Str., Sofia 1301, Bulgaria Tel: +359 2 9359 143, +359 2 9359 142 Fax: +359 2 9359 101

Срещу Австрия; 26.6.1991 по делото Letellier срещу Франция; 26.1.1993 по делото W. Срещу Швейцария; и 20-3-2001 по делото Bouchet срещу Франция).

Инструменталното естество на мерките за неотклонение изисква те да се налагат само когато са налице и двете групи основни изисквания, съдържащи се в различните европейски правни уредби – *fumus boni iuris* и *periculum in mora.*

А) Първата група изисквания (*fumus boni iuris,* което може да се преведе приблизително като "знак за добро право) предполага необходимостта да се направи обосновано предположение относно евентуалното участие на обвиняемия в престъпленията, за които се води делото, така че предвид релевантността на мерките за неотклонение, които ще му се наложат, неговите права да не бъдат ограничени като предпазна мярка без да е налице обосновано предположение, че в съответния момент той може да бъде осъден. Именно това има предвид чл. 56.1. на НПК, който определя, че "Спрямо обвиняемия по дело от общ характер може да се вземе мярка за неотклонение, когато от доказателствата по делото може да се направи обосновано предположение, че е извършил престъплението (...)". Изразът, използван от българския законодател в това правило, (който по същество съвпада с израза, използван в чл. 63.1 на НПК относно мярката за неотклонение задържане под стража – "когато е налице обосновано предположение, че обвиняемият е извършил престъпление") съответства като цяло на изразите, използвани в други европейски законодателства (например *dringender Tatverdacht* в §§112-113 на НПК на Германия, или "достатъчни основания" в чл. 503.2 на НПК на Испания) и съдебната практика на ЕСПЧ, където изразът "основателно съмнение" означава да има положителна преценка за основание за обвинение, която трябва да е налице, за да се наложи или продължи най-тежката лична мярка за неотклонение (задържане под стража)[2]. Във всеки случай преценката на обвинението, която трябва да се направи, за да се наложи мярка за неотклонение, трябва да съдържа висока степен на сигурност и вероятност относно участието на обвиняемия в престъплението, дало основание да започне наказателен процес. Само при наличие на такава висока степен на увереност може легитимно да се наложи мярка за неотклонение на обвиняемия в даден наказателен процес.

[2] Например решения 28-3-1999 по делото B. Срещу Австрия; 26.6.1991 по делото Letellier срещу Франция; 27-11-1991 по делото Kemmachre срещу Франция; 12.12.1991 по делото Tooth срещу Австрия; 27-8-1992 по делото Tomasi срещу Франция; и 26-1-1993 по делото W срещу Швейцария.

Б) Второто съществено условие *periculum in mora* или "риск при забавяне" предполага опасност от конкретно правно нарушение поради забавянето на наказателния процес, тъй като разтеглянето във времето до провеждането на съдебното заседание и влизането в сила на евентуалната присъда може да стане повод за провал на съдебното производство поради укриване на обвиняемия или поради това, че е било осуетено с други средства привеждането в изпълнение на присъдата. Именно това има предвид чл. 57 на НПК като указва, че "мерките за неотклонение се вземат с цел да се попречи на обвиняемия да се укрие, да извърши престъпление или да осуети привеждането в изпълнение на влязлата в сила присъда", а чл. 63.1 на НПК конкретизира тази опасност, като указва, че мярката за неотклонение задържане под стража се взема при наличие на "реална опасност обвиняемият да се укрие или да извърши престъпление". От гледна точка на сравнителното право може да се каже, че различните европейски правни уредби определят три големи групи рискове, които мерките за неотклонение имат за цел да предотвратят - бягство или укриване на обвиняемия; укриване, промяна или унищожаване от обвиняемия на доказателствени източници и извършване на ново престъпление, което в общи линии може да се приравни към понятието "безпокойство в обществото" съгласно изложеното по-горе. Прави впечатление, че в българския НПК няма текст, който изрично да указва риска от укриване, променяне или унищожаване на доказателства като понятие, свързано с *periculum in mora*, позволяващо да се вземе определена мярка за неотклонение, при все че това е основание, оправдаващо налагането на лични мерки за неотклонение на обвиняемия, признато от наказателно-процесуалното законодателство на повечето страни от Европейския съюз (например чл. 503.1.3 б) на испанския НПК; чл. 114 на френския НПК; чл. 274.1 а) на италианския НПК; чл. 6.6. на английския *Bai Act* от 1976 г.), и прието в съдебната практика на ЕСПЧ (решения от 16-7-1971 по случая Rixgreisen срещу Австрия; 26-1-1993 по случая VV срещу Швейцария; 23-9-1998 по случая MIA срещу Франция и др.). Би могло да се изтъкне като аргумент, че целта да се предотврати опасността обвиняемият "да осуети привеждането в изпълнение на влязлата в сила присъда", както е указано в чл. 57 на НПК, може да се тълкува в смисъл да се избегне опасността, която представлява за наказателния процес препятстването на разследването в досъдебното производство от страна на обвиняемия или от хора от неговата среда (като се приравни в някаква степен към опасността от укриване или унищожаване на доказателства), но трябва да изтъкнем, че някои европейски законодателства, които предвиждат този мотив за вземане на мярка за

неотклонение срещу обвиняемия (обикновено мярката за неотклонение задържане под стража) позволяват тази мярка да се налага само за строго определено време, докато рискът отпадне, макар и да не са налице обстоятелствата, които обикновено се изискват за вземане на мярката за неотклонение като например тежестта на престъплението, определено според размера на предвиденото за него наказание в съответния Наказателен кодекс (НК) – например чл. 301 на италианския НПК).

III. ХАРАКТЕР НА МЕРКИТЕ ЗА НЕОТКЛОНЕНИЕ

Процесуалната доктрина на европейските страни изтъква редица съществени черти на мерките за неотклонение, които трябва да служат за ориентир при тълкуването на позитивните норми, уреждащи различните мерки за неотклонение. Сред тези характерни особености трябва да изтъкнем следните:

А) Законност. Принципът за законност на мерките за неотклонение означава, че може да се налагат само онези мерки, които са предвидени в съответното процесуално законодателство (чл. 56-66 на НПК, които определят и уреждат мерките за неотклонение от лично естество, както и други текстове на НПК, в които са предвидени някои особени случаи на налагане на мерки за неотклонение, като например чл. 386 и 401-404 на НПК). Освен това този принцип означава, че дадена мярка за неотклонение може да се вземе само когато са налице строго определени основания, оправдаващи нейното налагане съгласно закона. Този принцип е изразен в чл. 17.1 на НПК.

Б) Юрисдикционност. Юрисдикционността на мерките за неотклонение означава, че те може да бъдат взети единствено от органите на съдебната власт, и по-конкретно – от съдиите. В случая на България юрисдикционността означава, че по принцип мерките за неотклонение не може да бъдат взети от някои държавни органи, които макар да са част от съдебната съгласно КРБ (чл. 126, 127 и 128, отнасящи се за прокуратурата и разследващите органи), не са абсолютно приравнени към съда (единствения орган, упражняващ правораздавателни функции – чл. 119 КРБ), което е в съзвучие със съдебната практика на ЕСПЧ. Той отказва да признае на българските следователи (както и на членовете на прокуратурата) качеството на "органи, упълномощени от закона да упражняват съдебни правомощия" по смисъла на чл. 5.3. на ЕКПЧ и да вземат спрямо обвиняемия мярка задържане под стража или други мерки, ограничаващи неговите основни права. В своите решения, в които разглежда този въпрос, ЕСПЧ посочва, че "макар да са независими от институционална гледна точка,

на практика следователите подлежат на контрол от прокуратурата във връзка с всички въпроси, свързани с ръководството на разследването, включително решението за задържане под стража на обвиняемия" и добавя, че органите, упълномощени от закона да упражняват съдебни функции, "трябва да са независими от изпълнителната власт и от страните", поради което ако държавният орган, натоварен да вземе решението за задържане на обвиняемия под стража, "може да встъпи впоследствие в наказателния процес и да поеме функциите на органите, натоварени с обвинението, то неговата независимост и безпристрастност може да бъде поставена под въпрос" (решение на ЕСПЧ от 28-10-1998 по случая Асенов и др. срещу България §§ 145 и 146). Както знаем, тази съдебна практика на ЕСПЧ е един от факторите, предопределили промяната на стария НПК на България, извършена през януари 2000 г., с която се въведе съдебен контрол върху вземането на мерки за неотклонение в досъдебното производство.

Юрисдикционният характер на мерките за неотклонение, които определя НПК, е отразен в редица членове на кодекса, които възлагат на съответния първоинстанционен съд компетенциите за вземане на съответната мярка за неотклонение или процесуална принуда – чл. 62.1 относно домашния арест; чл. 64.1 относно задържането под стража в досъдебното производство; чл. 65 относно съдебния контрол върху задържането под стража в досъдебното производство; чл. 67.1 относно забраната за доближаване до пострадалия; чл. 69.1 относно отстраняването от длъжност на обвиняемия; чл. 70.1 относно настаняването на обвиняемия за изследване в психиатрично заведение за изследване. НПК предвижда обаче някои отделни случаи, в които мерките за неотклонение (или за процесуална принуда) не се налагат пряко от съда, а от други държавни органи, които са част от съдебната власт и имат компетенции по ръководството на разследването в досъдебното производство (най-вече прокуратурата). Тези случаи се приравняват към това, което доктрината на някои европейски страни определя като "предхождащи мерки за неотклонение". За тях е характерно, че са подчинени на дадена мярка за неотклонение, която се взема от съдебен орган в последващ момент (например арест или задържане от полицай, което има инструментален характер спрямо мярката за неотклонение задържане под стража, която може да бъде наложена по-късно от съдебен орган, или гаранция, наложена от съответния орган във фазата на досъдебното производство, която съдът заменя с по-тежка мярка за неотклонение, ако гаранцията не бъде внесена в определения срок), и винаги подлежат на съдебен контрол от съответния първоинстанционен съд, ако обвиняемият или неговият

защитник обжалват първоначалното решение на органа, компетентен да наложи мярката във фазата на досъдебното производство (чл. 61.3 за паричната гаранция или чл. 68.3 и 5 за забраната за напускане пределите на Република България).

Придаването на юрисдикционен характер на мерките за неотклонение не предполага непременно съдебното решение, с което се налага съответната мярка, да бъде взето от съда *ex oficio*. По-скоро обратното – общото правило в законодателството на повечето държави членки на ЕС е, че решението за съответната мярка за неотклонение може да бъде взето само от съда по искане на обвинението (прокуратурата или друга страна на обвинението при наказателно-процесуалните системи, при които прокуратурата няма монопол върху наказателното преследване) след като изслуша обвиняемия, за да се гарантира принципа на състезателност. Процедурата, предвидена в НПК за вземане на някои от мерките за неотклонение или за процесуална принуда срещу обвиняемия, отговаря на това изискване (така например чл. 62.2 на НПК за домашния арест; чл. 64 на НПК за задържането под стража; чл. 67 във връзка със забраната за доближаване до пострадалия; чл. 69.2 за отстраняването от длъжност на обвиняемия; чл. 70.1 за настаняването за изследване в психиатрично заведение в досъдебното производство).

Накрая трябва да посочим, че чл. 59 на НПК урежда съдържанието на акта за определяне на мярката за неотклонение. Той трябва да съдържа датата и мястото на издаването му; делото, по което се издава; трите имена на обвиняемия; престъплението, за което е привлечен като обвиняем, и мотивите за определената мярка. Изискването за мотиви (излагане на основанията) за мярката за неотклонение е от основно значение, тъй като позволява да се провери дали са налице обстоятелствата, даващи основание да бъдат ограничени правата на обвиняемия, и да се прецени до колко те са разумни и отговарят на изискването за законност. В този смисъл трябва да кажем, че съдебната практика на ЕСПЧ изтъква значението на мотивите за налагане на мярката за неотклонение като гаранция, защитаваща лицата от произвол при вземането на решение за мярката (например решения 24-10-1979 по делото Wintwerp срещу Холандия; 1-7-1997 по делото Giulia Manzoni срещу Италия; 29-4-1999 по делото Aquilina срещу Малта).

В) Инструментален характер. Мерките за неотклонение имат инструментален характер по отношение на наказателния процес, по който се вземат, защото са оправдани само във връзка с този процес. Инструменталният им характер се определя от обстоятелството, че те гарантират процеса на даване на показания (като осигуряват

присъствието на обвиняемия и опазват доказателствата, които може да послужат в този процес) и ефективността на евентуалната осъдителната присъда, т. е. процеса на привеждане в изпълнение на присъдата. Тази особеност позволява мерките за неотклонение в строгия смисъл на думата да се разграничат от други мерки за процесуална принуда, които урежда Раздел II на Глава седма на Част първа на НПК, които макар да предполагат ограничаване на правата на обвиняемия, нямат истински инструментален характер по отношение на наказателния процес (например забраната за доближаване до пострадалия съгласно чл. 67 на НПК или отстраняването от длъжност на обвиняемия съгласно чл. 69 на НПК).

Г) Временен характер. Тази съществена черта на мерките за неотклонение е свързана с факта, че целта не е те да се превърнат в окончателни, и затова се отменят когато приключи основният процес или когато отпадне необходимостта от тях в производството. Поради тази им особеност мерките за неотклонение се запазват само докато са налице обстоятелствата, дали основание за налагането им. Тези обстоятелства може да претърпят промени с течение на времето, вследствие на което дадена мярка за неотклонение може да бъде отменена или изменена в друга. Такъв е смисълът на чл. 63.3 НПК, който изрично предвижда изменяне на мярката за неотклонение задържане под стража в друга, по-лека, и дори отмяна на тази мярка, ако отпадне опасността обвиняемият да се укрие или да извърши ново престъпление.

Трябва да подчертаем също така, че съдебната практика на ЕСПЧ сочи, че правото на обвиняемия да бъде съден в разумен срок или да бъде освободен по време на производството, гарантирано от чл. 5.3 на ЕКПЧ, задължава мярката за неотклонение да бъде преразглеждана периодически, за да се прецени дали продължават да са налице обоснованото предположение, че обвиняемият е извършил престъплението, и основателните причини за налагане на съответната мярка (Решения от 28-3-1990 по делото B. Срещу Австрия; 21-2-1996 по делото Singh срещу Обединеното кралство; 1-8-2000 по делото P. B. срещу Франция; 26.10.2000 по делото Kudla срещу Полша).

Д) Ограниченост във времето. Продължителността на мерките за неотклонение е ограничена, тъй бидейки временни, те отпадат при приключването на основното производство или при отпадане на мотивите, с които за били наложени. Освен това често процесуалните разпоредби определят със закон максималната продължителност на мерките за неотклонение, ограничаващи значително основни права и тази продължителност трябва да се спазва задължително, дори да продължават да съществуват основанията за налагането им. Към този

критерий се придържа и българският НПК по отношение на мярката за неотклонение задържане под стража, като в чл. 63.4 определя максималната продължителност на тази мярка и указва в чл. 63.5, че след изтичането на определените в предходната алинея срокове "задържаният се освобождава незабавно по разпореждане на прокурора"[3]

IV. ВИДОВЕ МЕРКИ ЗА НЕОТКЛОНЕНИЕ

Чл. 58 на НПК определя мерките за неотклонение според българското законодателство, като ги изрежда в ред, обратен на степента, в която те ограничават основни права на обвиняемия – подписка, гаранция, домашен арест и задържане под стража. Към това изреждане трябва да добавим и други текстове на НПК, които определят мерките за неотклонение за непълнолетните лица (чл. 386 НПК) и за военнослужещите на наборна военна служба или резервистите по чл. 396.1.3. (чл. 400 НПК). По отношение на непълнолетните лица възможните мерки за неотклонение са надзор на родителите или на попечителя; надзор на администрацията на възпитателното заведение, в което непълнолетният е настанен; надзор на инспектора при детска педагогическа стая или на член на местната комисия за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и задържане под стража, макар че последната мярка може да бъде взета в изключителни случаи съгласно чл. 386.2 НПК. При военнослужещите на наборна военна служба или резервистите мерките за неотклонение са поставяне под най-близко наблюдение в частта; задържане под стража в казармено помещение или в общите места за лишаване от свобода (чл. 401.1 НПК), докато спрямо "кадровите военнослужещи и граждански лица в Министерството на отбраната, в Българската армия и в структурите на подчинение на министъра на отбраната" се вземат мерките за неотклонение по чл. 58 на НПК (чл. 401.2 НПК).

Така или иначе, българският законодател ясно разграничава мерките за неотклонение по чл. 58 на НПК от другите мерки за процесуална принуда, указани в Раздел II на Глава седма Част първа на НПК (забрана за доближаване до пострадалия, забрана за напускане на

[3] В рамките на ЕС законодателството на Испания (чл. 504 на испанския НПК), Франция (чл.141р 143 и 145 на френския НПК) или Италия (чл. 303, 304 и 305 на италианския НПК) и др. Предвиждат максимални срокове за мерките за неотклонение в зависимост от характера на наказуемото деяние и различните фази на наказателния процес, така че след като изтече максималния срок обвиняемият трябва да бъде освободен, макар делото да не е приключило с влязла в сила присъда. Тези законодателства обаче предвиждат възможност за продължаване по изключение на срока на мерките за неотклонение над нормално предвидения.

пределите на Република България, отстраняване на обвиняемия от длъжност, настаняване за изследване в психиатрично заведение), които както вече казахме нямат истински инструментален или предохранителен характер по отношение на наказателния процес, макар и да ограничават правата на обвиняемия. По мое мнение обаче може да се спори по въпроса дали мярката за неотклонение забрана за напускане на пределите на Република България по чл. 68 на НПК не е мярка, целяща да осигури резултата на извършващото се производство и неукриването на обвиняемия.

Разграничаването на мерките за неотклонение от други мерки за процесуална принуда, които може да се наложат на обвиняемия, има значение от практическа гледна точка в светлината на съдържанието на чл. 66.1 на НПК, доколкото само неизпълнението на мерките за неотклонение по чл. 58 на НПК (освен случаите на неявяване пред съответния орган без основателни причини и промяната на местоживеене без уведомяване на този орган) оправдава налагането на дадена мярка за неотклонение спрямо обвиняемия или изменянето на наложената му вече в друга по-тежка по реда, който определя НПК. Това означава например, че неизпълнението на мярката за процесуална принуда забрана за доближаване до пострадалия не може по принцип да е основание за налагане като алтернатива на мярка за неотклонение (например задържане под стража), имаща за цел да опази неприкосновеността и дори живота на пострадалия, който практически е бенефициент на мярката забрана за доближаване.

Що се отнася до избора на мярка за неотклонение по чл. 58 на НПК, трябва да се има предвид, че чл. 56.3 определя критериите, които трябва да подложи на преценка органът от досъдебното производство или съдът при определяне на мярката. Тези критерии включват "степента на обществената опасност на престъплението, доказателствата срещу обвиняемия, здравословното състояние, семейното положение, професията, възрастта и други данни за личността на обвиняемия. Прилагането на посочените в чл. 56.3 критерии при всеки конкретен случай предполага най-силно ограничаващите правата на обвиняемия мерки (в частност задържането под стража) да се прилагат само при наличие на голяма опасност той да се укрие, да извърши ново престъпление или да осуети привеждането в изпълнение на влязлата в сила присъда (това са най-общите цели на мерките за неотклонение съгласно чл. 57 на НПК), така че ако не е налице такава голяма опасност би трябвало да се вземе по-лека мярка за неотклонение по чл. 58 на НПК (домашен арест, гаранция или подписка).

V. ЗАДЪРЖАНЕ ПОД СТРАЖА

Несъмнено задържането под стража е най-важната мярка за неотклонение, тъй като ограничава най-сериозно едно от най-важните права на обвиняемия – правото на лична свобода и свободно движение, гарантирано от чл. 30.1 на КРБ. Затова смятам за уместно да разгледаме най-напред тази мярка за неотклонение, макар че НПК я поставя на последно място, тъй като тя ограничава в най-висока степен едно основно човешко право.

Под задържане под стража може да се разбира временно състояние с ограничена във времето продължителност, произтичащо от съдебно решение, с което се ограничава правото на свобода на обвиняемия поради извършено особено тежко престъпление, при което съществува опасност той да се укрие или да извърши ново престъпление. Специалистите по наказателно-процесуално право изтъкват, че от гледна точка на материалното право временното лишаване от свобода на обвиняемия вследствие налагането на мярка за неотклонение задържане под стража, и лишаването от свобода поради привеждането в изпълнение на присъда лишаване от свобода са сродни по същество. Това положение е парадоксално и засяга косвено основното право на презумпция за невинност, защото обвиняемият, за когото е напълно валидно това основно право доколкото срещу него все още няма влязла в сила присъда, изпада в състояние на лишен от свобода, което по същество не се различава от изпълнението на присъда лишаване от свобода. Ето защо някои автори твърдят, че използването на мярката задържане под стража е абсолютно незаконно и води до изчезването на всички процесуални и наказателни гаранции[4]. Това сходство обяснява факта, че чл. 59.1 на НК указва изрично, че времето на задържане под стража на обвиняемия се приспада от времето на изпълнение на присъдата или пробацията.

Предпоставките за налагане на тази мярка за неотклонение съвпадат с основанията за налагане на мерките за неотклонение, посочени най-общо в чл. 56.1 и 57 на НПК. Обаче чл. 63 на НПК определя някои особености по отношение на мярката задържане под стража поради нейната по-голяма тежест. Така например мярка задържане под стража може да се вземе само когато "е налице обосновано предположение, че обвиняемият е извършил престъпление,

[4] Например Luigi FERRAJOLI в книгата "Derecho y razón. Teoría del galantismo penal". Издателство Trotta. Мадрид. 1995.

NATIONAL INSTITUTE OF JUSTICE
14, Ekzarh Yosiff Str., Sofia 1301, Bulgaria Tel: +359 2 9359 143, +359 2 9359 142 Fax: +359 2 9359 101

което се наказва с лишаване от свобода, или друго по-тежко наказание" (чл. 63.1 НПК - първо изречение), което по принцип изключва налагането на тази мярка при производства за престъпления, които се наказват само с глоба или с друго, различно от лишаване от свобода наказание.

Що се отнася до предпоставките, свързани с *periculum in mora,* чл. 63.1 на НПК - последно изречение определя, че вземането на мярката за неотклонение зависи от това дали "доказателствата по делото сочат, че съществува реална опасност обвиняемият да се укрие или да извърши престъпление". Чл. 63.2 на НПК конкретизира случаите на такъв риск като указва, че "ако от доказателствата по делото не се установява противното (...) реалната опасност по ал. 1 е налице, когато: 1. лицето е привлечено като обвиняем за престъпление, извършено повторно или при условията на опасен рецидив; 2. лицето е привлечено като обвиняем за тежко умишлено престъпление и е осъждано за друго тежко умишлено престъпление от общ характер на лишаване от свобода не по-малко от една година или друго по-тежко наказание, чието изпълнение не е отложено на основание чл. 66 на Наказателния кодекс; 3. лицето е привлечено като обвиняем за престъпление, за което се предвижда наказание не по-малко от десет години лишаване от свобода или друго по-тежко наказание". Няма съмнение според мен, че този текст на НПК трябва да се тълкува в светлината на съдебната практика на ЕСПЧ във връзка с чл.5.1c и 5.3 на ЕКПЧ и предпоставките за налагане на мярка за неотклонение задържане под стража, в частност опасността обвиняемият да се укрие, да възпрепятства правосъдието или да извърши ново престъпление. В класическото си решение от 27-6-1968 г. по делото Neumeister срещу Австрия, ЕСПЧ заключава, че опасността обвиняемият да се укрие не може да бъде преценена като се вземат под внимание само данните или уликите за престъпност във вреда на обвиняемия, тъй като съществуват и други показатели като личността на заинтересования, неговия морал, местоживеене, професия, финансово състояние, семейни или други връзки в страната, в която е съден, които може да потвърдят или да опровергаят опасността той да се укрие. Освен това, според ЕСПЧ се налага едно допълнително съображение от времеви характер, тъй като опасността от укриване намалява с удължаването на времето на задържане под стража, защото намалява изкушението за бягство на обвиняемия, в резултат на което с течение на времето нараства възможността той да бъде освободен (в този смисъл – решения от 26-56-1991 г. по делото Letellier срещу Франция; и от 27-8-1992 г. по делото Tomasi срещу Франция). Относно България трябва да изтъкнем решението на ЕСПЧ от 26-7-2001 по делото Илийков (Ilijkov) срещу

България[5], което осъжда практиката на българските съдилища (предопределена от нормите на стария НПК за мярката за неотклонение задържане под стража) да се смята, че продължаването на мярката за неотклонение след първоначалното ѝ налагане, е необходимо, ако присъдата срещу обвиняемия би могла да надвишава определено ниво (10 години лишаване от свобода), като се прехвърля върху него задължението да докаже наличието на обстоятелства от изключителен характер, позволяващи да се наложи друга, по-лека мярка за неотклонение (гаранция например), като изключи опасността от укриване или извършване на ново престъпление (§§ 76 – 88). Според ЕСПЧ, макар тежестта на наказанието, което може да бъде наложено, да е значим фактор при оценяването на опасността обвиняемият да се укрие или извърши престъпление, тя не може сама по себе си да оправдае един дълъг период на задържане под стража, поради което дори да има правна презумпция за наличие на значими фактори, обуславящи запазването на мярката задържане под стража, трябва да се докаже наличието на конкретните факти и обстоятелства, оправдаващи изключението от правилото в полза на личната свобода на обвиняемия въз основа на рисковете за наказателния процес, които мярката за неотклонение цели да предотврати. Следователно това означава, че дори когато са налице конкретни обстоятелства по чл. 63.2 на НПК, компетентният съд е длъжен да разгледа внимателно особеностите на конкретния случай (по-специално посочените в чл. 56.3 на НПК параметри), за да реши дали наистина има опасност обвиняемият да се укрие или да извърши престъпление, налагаща да се вземе мярка за неотклонение задържане под стража и не позволяваща по-лека мярка по чл. 58 на НПК (например гаранция или домашен арест). На края трябва да кажем, че що се отнася до непълнолетните обвиняеми, чл. 386.2 на НПК определя, че мярка за неотклонение задържана под стража може да се налага само по изключение, което означава, че само когато конкретните обстоятелства по делото сочат, че е налице много голяма опасност непълнолетният обвиняем да се укрие или да извърши престъпление, е оправдано вземането на мярка задържане под стража вместо друга по-лека мярка по чл. 386.1. 1-3 на НПК.[6]

[5] Доктрината, отразена в това решение, е потвърдена впоследствие в решения 9-1-2003 по делото Шишков срещу България и 30-1-2003 по делото Николов срещу България.

[6] Именно за мярка за неотклонение задържане под стража наложена на непълнолетен се отнася споменатото по-горе решение на ЕСПЧ от 30-1-2003 по делото Николов срещу България. В него (§§ 66 – 85) ЕСПЧ приема, че е налице нарушение на чл. 5.1 и 5.3 на ЕКПЧ, защото не са приведени релевантни данни, оправдаващи необходимостта от задържане под стража на обвиняемия (тази мярка може да се налага само "по изключение") и защото след като е взето решение за изменяне на марката за неотклонение задържане под стража с родителски надзор на

При вземане на мярка задържане под стража спрямо непълнолетен, той се настанява "в подходящи помещения отделно от пълнолетните" , като незабавно се съобщава на неговите "родители или попечители и на директора на учебното заведение когато задържаният е ученик" (чл. 386.4 НПК).

Както вече казахме, мярката за неотклонение задържане под стража е ограничена във времето. Освен че трябва да бъде отменена или заменена с друга по-лека при отпадане на опасността обвиняемият да се укрие или да извърши престъпление съгласно чл. 63.3 и 6 на НПК, продължителността на мярката по време на досъдебното производство не може да надхвърля 2 месеца по принцип (чл. 63.4 НПК – последно изречение). Това общо ограничение на продължителността на мярката за неотклонение задържане под стража (съвпадащо със срока за приключване на разследването, който определя чл. 234.1 на НПК), се удължава до една година, ако лицето "е привлечено като обвиняем за тежко умишлено престъпление"[7], и до две години, ако е привлечено като обвиняем за "престъпление, за което се предвижда наказание не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода или друго по-тежко наказание" (чл. 63.4 НПК – начално изречение). След като съответният срок изтече, чл. 63.5 определя, че задържаният под стража обвиняем "се освобождава незабавно по разпореждане на прокурор". Според мен обстоятелството, че обвиняемият се освобождава поради изтичане на максималния срок за лишаване от свобода не означава, че не може да се наложи друга мярка за неотклонение, не предполагаща лишаване от свобода, за да се гарантира участието му в съдебния процес и да се предотврати възможността той да се укрие. В този случай е разумно на обвиняемия да се наложи мярка за неотклонение подписка (чл. 58.1 и 60 на НПК), за да се осигури явяването му пред съда или пред разследващите органи в досъдебното производство, съгласно чл. 59.2 на НПК.

Трябва да подчертаем, че българският законодател не предвижда възможност за удължаване на определените срокове в някои изключителни случаи, при които поради своята сложност или поради други причини разследването не може да приключи в срока, предвиден за мярката за неотклонение задържане под стража. Ето защо е

обвиняемия, е било забавено неговото освобождаване поради формалности от административен характер, свързани с декларацията за надзор, която е трябвало да подпише майката на обвиняемия.

[7] Съгласно чл. 93.7 на НК, под "тежко престъпление" се разбира "престъпление, което се наказва с лишаване от свобода за срок над пет години, доживотен затвор или доживотен затвор без право на замяна".

целесъобразно държавните органи, отговарящи за разследването в досъдебното производство, да имат предвид продължителността на мярката за неотклонение задържане под стража и да дават приоритет на делата, по които е наложена тази мярка, за да може разследването да приключи в срок и да се избегне освобождаване на обвиняемия със съответните рискове за нормалното протичане на процеса. В този смисъл не бива да забравяме, че чл. 22.3 на НПК дава предимство на разследването, разглеждането и решаването на дела, по които обвиняемият е задържан под стража.

Процедурата за вземане на мярка за неотклонение лишаване от свобода в досъдебното производство е уредена в чл. 64 на НПК. Това е производство по искане на прокурора и цели да се гарантира принципа на състезателност чрез изслушване на обвиняемия от компетентния съд. За целта прокурорът трябва да осигури неговото незабавно явяване пред съда, като може да разпореди задържане под стража за срок от 72 часа когато това е необходимо, за да гарантира явяването на подсъдимия. Вземането на съответната мярка е компетенция на съответния първоинстанционен съд, който се произнася с еднолично в открито заседание и може да наложи друга, по-лека от задържане под стража мярка за неотклонение, или да не определи каквато и да било мярка за неотклонение, ако не са налице мотиви за налагането ѝ. Съдът се произнася с мотивирано определение (чл. 64.5 НПК – първо изречение), с указаното в чл. 59.1 на НПК съдържание. Актът се обявява на страните в съдебното заседание, като незабавно се уведомяват "семейството на обвиняемия, работодателят на обвиняемия, освен ако обвиняемият заяви, че не желае това, и Министерството на външните работи, когато задържаният е чужд гражданин" (чл. 63.7 НПК). Чл. 63.8 на НПК определя, че ако нямат близки, които да се грижат за тях, децата на задържания "се настаняват незабавно чрез съответната община или кметство в детска ясла, детска градина или интернат".

Актът, с който първоинстанционният съд се произнася относно мярката за неотклонение, подлежи на обжалване с частна жалба и частен протест пред въззивния съд по реда указан в чл. 64.1-5 на НПК.

Накрая трябва да кажем, че чл. 65 на НПК урежда съдебния контрол върху задържането под стража, като дава право на обвиняемия или неговия защитник да поиска по всяко време на досъдебното производство изменение на взетата мярка за неотклонение. Искането на обвиняемия или неговия защитник се прави чрез прокурора, който е длъжен незабавно да изпрати делото на компетентния съд (чл. 65.2). Макар това да не е указано изрично в чл. 65 на НПК, компетентен да разгледа искането на обвиняемия или неговия защитник е съответният

първоинстанционен съд, който се произнася еднолично, по аналогия с указаното в чл. 64.1 и 3 на НПК.Съдът се произнася с определение след като прецени всички обстоятелства по реда чл. 65.3-6 на НПК. Това определение на първоинстанционния съд също подлежи на обжалване от прокурора и останалите страни пред въззивен съд, съгласно разпоредбите на чл. 65.7-10 НПК. Чл. 65.6 дава право на съответния първоинстанционен съд да определи срок, в който не се приемат нови искания от обвиняемия или неговия защитник при наличие на отхвърлено предишно искане за изменение на мярката за неотклонение. Този срок не може да бъде повече от два месеца от влизане в сила на определението и не се прилага когато искането за изменение на мярката за неотклонение "се основава на влошаване на здравословното състояние на обвиняемия". По мое мнение основното право на лична свобода на обвиняемия изисква ограничението за подаване на нови искания за изменение на мярката за неотклонение задържане под стража да се прилага ограничително, само в случай на злоупотреба от страна на обвиняемия или на неговия защитник при упражняването на това право.

VI. ДРУГИ МЕРКИ ЗА НЕОТКЛОНЕНИЕ

Както казахме, останалите мерки за неотклонение по чл. 58 на НПК (или чл. 386.1 и 401.1 НПК) имат алтернативен характер по отношение на задържането под стража, поради което трябва да се вземат когато не са налице квалифицирани условия, оправдаващи налагането на задържане под стража. В ред, обратен на степента, в която ограничават правата на обвиняемия, алтернативни на задържането под стража мерки за неотклонение са следните:

VI. -А) <u>Подписка</u>

Тази мярка е определена в чл. 58.1, 59.2 и 60 на НПК и налага на обвиняемия задължението да не променя своя адрес без предварително разрешение от съответния орган.

Без да ограничава личната свобода на обвиняемия, тази мярка за неотклонение осигурява неговото участие в наказателния процес доколкото съответният орган знае неговия адрес. Трябва да имаме предвид също, че чл. 59.2 НПК задължава обвиняемия да посочи своя адрес на компетентния орган във фазата на досъдебното производство, така че за всяка следваща промяна на адреса съответният орган трябва да бъде предварително уведомяван писмено.

VI. –Б) <u>Гаранция.</u> Това е мярка за неотклонение по чл. 58.2 и 61 на НПК и предполага една икономическа гаранция, че обвиняемият ще

участва в наказателния процес, като при призоваване ще се явява пред компетентния орган (включително пред съда, който ще гледа делото).

Съгласие за гаранция в брой или в ценни книжа (чл. 61.1 и 4 НПК), може да даде самият обвиняем или трето лице, а конкретният размер на гаранцията се определя от компетентния орган, който се ръководи от критериите, указани в чл. 56.3 НПК, както и от "имущественото положение на обвиняемия" (чл. 61.2 НПК). По принцип гаранцията се взема от разследващия орган във фазата на досъдебното производство, но обвиняемият или неговият защитник могат да обжалват пред първоинстанционния съд акта, с който съдът определя гаранцията. Изглежда гази жалба може да бъде както относно решението да бъде наложена гаранция вместо друга, по-лека мярка за неотклонение (подписка), както и относно размера на самата гаранция, определен от разследващия орган в досъдебното производство. Макар да не е изрично указано в чл. 61 НПК, по аналогия с приложението на чл. 64.1 и 3 на НПК смятаме, че първоинстанционният съд се произнася еднолично по жалбата на обвиняемия или на неговия защитник в закрито заседание с определение, което е окончателно (чл. 61.3 *in fine* НПК).

В акта, определящ гаранцията, се посочва и срокът за представянето ѝ, който не може да бъде по-малък от три дни и по-голям от петнадесет дни. Ако гаранцията не бъде представена в определения срок, съдът може на наложи на обвиняемия по-тежка мярка за неотклонение, а в досъдебното производство прокурорът може да направи искане пред съответния първоинстанционен съд за вземане на мярка за неотклонение домашен арест или задържане под стража (чл. 61.4 и 5 НПК). По принцип не се допуска оттегляне на гаранцията докато наказателния процес не приключи с влязла в сила присъда (чл. 61.7). Гаранцията може да се оттегли обаче когато "обвиняемият бъде освободен от наказателна отговорност или от изтърпяване на наложеното наказание, оправдан, осъден на наказание без лишаване от свобода или задържан за изпълнение на наказанието" (чл. 61.8 НПК). Освен изменението на гаранцията в по-тежка мярка за неотклонение (домашен арест или задържане под стража), чл. 66.2 на НПК предвижда при неизпълнение от страна на обвиняемия на задължението да участва в наказателния процес, което предполага гаранцията, парите и ценните книжа да се отнемат в полза на държавата или да се определи гаранция в по-голям размер.

VI. –B) <u>Домашен арест.</u> Тази мярка за неотклонение ограничава личната свобода на обвиняемия, тъй като му забранява да напуска дома си без разрешение от съответния орган (чл. 62.1 НПК). Следователно

това е по-лека от задържането под стража мярка за неотклонение, тъй като не предполага настаняването на обвиняемия в място за изпълнение на присъди. При вземане на тази мярка за неотклонение трябва да се преценят обстоятелствата, указани в чл. 56.3 на НПК, поради което тя е много подходяща за обвиняеми в напреднала възраст или с тежки здравословни проблеми, при които не съществува голяма опасност да се укрият[9].

Вземането на тази мярка за неотклонение и контрола върху нея от съда в досъдебното производство се извършват съгласно чл. 64 и 65 на НПК. Тук трябва да припомним забележките, които направихме по отношение на мярката за неотклонение задържане под стража. Тъй като това е ограничаваща личната свобода на обвиняемия мярка, се прилага разпоредбата на чл. 51.9 на НК, че времето, което обвиняемият е прекарал под домашен арест, се приспада от срока на наложеното му наказание лишаване от свобода или пробация.

VI. Други мерки за неотклонение при непълнолетни обвиняеми, военнослужещи на срочна служба и резервисти. Те са уредени в чл. 386 и 401 на НПК. По отношение на непълнолетните обвиняеми се прилага мярка за неотклонение надзор (на родителите| или на попечителя), на администрацията на учебното заведение, в което малолетният е настанен, или на инспектора при детска педагогическа стая или на член на местната комисия за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Този надзор се осъществява с подписка, с която лицето или учреждението, упражняващо надзора "се задължават да упражняват възпитателен надзор върху непълнолетния, да следят поведението му и да осигурят явяването му пред разследващия орган и съда" (чл. 386.3 НПК). Съгласно тази разпоредба, виновното неизпълнение на поетия ангажимент се наказва с глоба до 500 лева.

Алтернативната мярка за неотклонение за военнослужещите на наборна военна служба и резервистите е поставяне под най-близко наблюдение в частта с решение на разследващия орган или на военния прокурор (чл. 401.1.1 и 402.2).

VII. ДРУГИ МЕРКИ ЗА ПРОЦЕСУАЛНА ПРИНУДА

Както вече казахме, мерките за процесуална принуда по чл. 67 – 71 на НПК ограничават някои права на обвиняемия, но по принцип нямат

[9]Например в Испания чл. 508 на НПК предвижда една мярка за неотклонение с подобно на домашния арест съдържание, за подлагащи се на лечение обвиняеми наркомани или за обвиняеми, страдащи от определени заболявания, при които настаняването в място за изтърпяване на присъди крие голяма опасност за здравето.

инструментален или предохранителен характер по отношение на наказателния процес и не трябва да гарантират неговия резултат. Мерките за процесуална принуда спрямо обвиняемия според НПК са следните:

VII. –А) Забрана за доближаване до пострадалия. Това е нова за наказателно-процесуалното право в България мярка, но тя съществува в други европейски правни системи и има за цел да защити интересите на пострадалия от наказуемото деяние, като не позволява на обвиняемия да се доближава до пострадалия и да застрашава неговите законни права (живот, физическа неприкосновеност, лична свобода и др.)[10] Решение за налагане на тази мяра взема съответният първоинстанционен съд, (който определя минималното разстояние, на което обвиняемият може да се доближава до пострадалия), по предложение на прокурора и със съгласието на пострадалия, или по негово искане (чл. 67.1 НПК). В този случай законодателят не уточнява състава на съда, но тук може да се приведе като аргумент по аналогия прилагането на чл. 64.1 и 3 на НПК, което ни кара да мислим, че първоинстанционният съд се произнася еднолично по искането на прокурора или на пострадалия. Няма много смисъл в това най-силно ограничаващата личната свобода на обвиняемия мярка за неотклонение (задържане под стража) да се решава еднолично от първоинстанционния съд, а други, по-леки мерки за неотклонение или за процесуална принуда, да се налагат с решение на първоинстанционния съд в състава, в който той ще гледа делото. Съдът се произнася по искането с неподлежащо на обжалване определение в открито заседание, на което изслушва прокурора, обвиняемия и пострадалия (чл. 67.2 НПК).

Мярката за процесуална принуда отпада след приключването на делото с влязла в сила присъда, или когато производството бъде прекратено на друго основание, или по искане на пострадалия (чл. 67.3 и 4). Както казахме по-горе (vid. supra IV), българският законодател не предвижда изрично последствията от неизпълнението на мярката от страна на обвиняемия, защото чл. 66.1 на НПК сякаш не може да се прилага пряко за мерките за процесуална принуда по чл. 67– 69 на НПК. Ако неизпълнението на мярката забрана за доближаване до пострадалия води до извършване на престъпление спрямо същия (принуда, заплаха или телесни повреди например), смятам, че на обвиняемия може да се наложи мярка за неотклонение задържане под стража (или друга по-лека, като домашен арест или гаранция) в рамките на новото производство, открито за това престъпление, ако са налице условията за

[10] подобна мярка за процесуална принуда съдържат НПК на Испания (чл. 544 bis) и Италия (чл. 282 bis).

налагане на съответната мярка за неотклонение по чл. 56, 57 и 63 на НПК.

VII. –Б) Забрана за напускане пределите на Република България. Това е мярка за процесуална принуда, уредена в чл. 68 на НПК. В досъдебното производство решение за тази мярка взема прокурорът, докато по време на съдебното производство налагането ѝ е компетенция на съда, който гледа делото (чл. 68.1 и 6 НПК). Решението на прокурора в досъдебното производство подлежи на съдебен контрол при условията на алинеи 3-5 на същия член. Това означава, че съответният първоинстанционен съд се произнася еднолично относно жалбата на обвиняемия или неговия защитник срещу отказа на прокурора да даде разрешение за напускане пределите на Република България, и същият съд може по искане на обвиняемия или на неговия защитник да отмени забраната за напускане, наложена от прокурора, ако не е налице опасност обвиняемият да се укрие в чужбина. Макар в правния текст това да не е указано изрично, се подразбира, че в този случай съдът се произнася еднолично.

С оглед контрола върху изпълнението на мярката за процесуална принуда, чл. 68.1 на НПК - последно изречение указва, че за наложената забрана незабавно се уведомяват граничните контролно-пропускателни пунктове.

VII. –В Отстраняване на обвинаемия от длъжност. Това е мярка за процесуална принуда по чл. 69 на НПК когато обвиняемият е привлечен "за умишлено престъпление от общ характер във връзка с работата му, и има достатъчно основания да се счита, че служебното му задължение ще създаде пречки за обективно, всестранно и пълно изясняване на обстоятелствата по делото" (ал. 1). Решение за тази мярка в досъдебното производство взема еднолично по искане на прокурора първоинстанционният съд, с определение, след като изслуша обвиняемия и неговия защитник в открито заседание с участието на прокурора (чл. 69.2 НПК). Определението подлежи на обжалване пред въззивна инстанция при условията на ал. 3 и 4 на същия член. По време на съдебното производство компетентен да вземе мярка за процесуална принуда е съдът, който разглежда делото (чл. 69.6 НПК). Мярката за процесуална принуда се отменя съгласно чл. 69.5 от прокурора или от съда по искане на обвиняемия или на неговия защитник когато отпадне нуждата от нея.

При обвиняеми, подсъдни на военните съдилища, мярката отстраняване на обвиняемия от длъжност се взема съгласно чл. 403.2 на НПК, стига да не влиза в сила автоматично вследствие взета мярка за неотклонение задържане под стража или домашен арест (чл. 403.1 НПК).

VII. Настаняване на обвиняемия в психиатрично заведение за изследване. Чл. 70 на НПК урежда мярката за процесуална принуда настаняване на обвиняемия в психиатрично заведение за изследване. Тук трябва да имаме предвид, че чл. 5.1 е) на ЕКПЧ защитава правото на лична свобода на невменяемите лица, чието настаняване в заведение изисква да бъдат спазени останалите гаранции, определени в този член, включително съдебен контрол върху лишаването от свобода, което означава настаняването в психиатрично заведение, както е видно от съдебната практика на ЕСПЧ (Решения от 24-10-1979 по делото Winterwrp срещу Холандия; 5-11-1981 по делото X срещу Обединеното кралство; 30-7-1998 по делото Aerts срещу Белгия; 25-3-1999 по делото Musial срещу Полша и др.).

Няма спор, че настаняването в психиатрично заведение за изследване е мярка, която ограничава личната свобода на обвиняемия. Ето защо чл. 70.6 на НПК указва изрично, че времето, през което той е бил настанен за изследване в психиатрично заведение "се зачита като задържане под стража". От това следва, че се прилага чл. 59.1 на НК, поради което времето, през което обвиняемият е бил настанен в психиатричното заведение трябва да се приспадне от изтърпяването на наложеното му наказание лишаване от свобода или пробация.

Чл. 70.1 на НПК гарантира съдебен контрол върху мярката настаняване в психиатрично заведение за изследване, за която в досъдебното производство взема решение съответният първоинстанционен съд в състав от един съдия и двама съдебни заседатели, а в съдебното производство – съдът, който разглежда делото, по искане на страните или по свой почин. Във фазата на досъдебното производство мярката се взема по искане на прокурора, с определение, което подлежи на обжалване по апелативен ред съгласно ал. 3 и 4 на същия член. Съдът винаги се произнася след като изслуша в открито заседание "вещо лице – психиатър и лицето, чието настаняване се иска", при задължително участие на прокурор и защитник (чл. 70.2 НПК).

Максималният срок за изследване е 30 дни и може да бъде продължен с не по-вече от 30 дни по установения ред (чл. 70.1 и 5 НПК).

VII. – Д) Принудително довеждане а обвиняемия. Чл. 71.1 на НПК урежда случаите, когато обвиняемият без основателни причини не се яви пред съда за даване на показания, а явяването му е задължително или съответният орган намира, че е необходимо. Актът за принудително довеждане се предявява на лицето, което трябва да бъде доведено. Обвиняемият може да бъде доведен принудително без предварително призоваване, "когато се е укрил или няма постоянно местоживеене" (чл.

71.2 и 7 НПК). Алинеи 3-6 на този член указват начина, по който трябва да се изпълни тази мярка.